

УДК 37.018.54:613.48]»18/19»(091)(045)
DOI <https://doi.org/10.32782/2663-5984/2022/4.7>

Жовта І. І.

Національний технічний університет України
«Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського»

ДІЯЛЬНІСТЬ КОЛЕКТИВУ ЩОДО ЗОВНІШНЬОГО ВИГЛЯДУ ТА ГАРДЕРОБУ ВИХОВАНОК КИЇВСЬКОГО ІНСТИТУТУ ШЛЯХЕТНИХ ДІВЧАТ У ХІХ – НА ПОЧАТКУ ХХ СТ.

Стаття присвячена діяльності колективу щодо зовнішнього вигляду та гардеробу (йдеться про одяг і взуття) вихованок Київського інституту шляхетних дівчат у ХІХ – на початку ХХ ст. Зокрема, розглянуто як жіночий персонал закладу і працівники господарського сектору піклувалися про дотримання дівчатами гігієни, збереження чистоти й охайності речей, виконання інститутського дрескоду, за порушення якого карали. Висвітлено, які засоби гігієни купували в інституті і як низька якість цих продуктів змушувала вихованок купувати собі інші або привозити з дому. Завдяки зображальним джерелам (фото вихованок), вдалося показати зачіски дівчат і прикраси, які у них зберігалися у закладі. Висвітлено процеси заготівлі одягу в школі-пансіоні, діяльність керівниці у цьому процесі і скільки коштів виділялось на закупку тканин для інститутської швейної майстерні. Показано табель необхідних речей для інституток усієї Російської імперії, розроблений Відомством закладів імператриці Марії, і як Київський заклад дотримувався цієї інструкції. Висвітлено стандартний уніфікований гардероб вихованок на різні пори року і його особливості, також випускне вбрання дівчат, яке замовлялося у кравців. Досліджено, що тканини, з яких шили речі (коленкор, люстрин, мадаполам, ланкорд, полотно, камлот та ін.) були незручними для носіння і вихованки їх не любили. Також простежено, що через погану якість тканин, яка була наслідком бажання керівництва зекономити, одяг часто псувався, але переважно речі намагалися не викидати, а лагодили. Доведено, що деякі елементи гардеробу, як от корсет, шкодили здоров'ю вихованок і вони часто непритомніли. Простежено, що на відміну від одягу, взуття замовляли у виробників, з якими укладали контракти і яким інколи затримували платню через фінансові труднощі Київського інституту шляхетних дівчат.

Ключові слова. Київський інститут шляхетних дівчат, жіноча освіта, інститутка, колектив, одяг, Київ, мікроісторія, історія повсякдення.

Постановка проблеми. Київський інститут шляхетних дівчат був одним з найбільших освітніх центрів Південно-Західного краю Російської імперії у ХІХ – на початку ХХ ст., що з 1838 р. надавав освіту дівчатам-дворянкам, а пізніше – й донькам купців. Був відкритий під монаршим покровительством і перебував під контролем Відомства закладів імператриці Марії. Ця протекція означала, що дівчат виховували лояльними до Російської імперії та її основних самодержавницьких ідей. Інститутки вивчали Закон Божий, російську мову, арифметику, геометрію, фізику, географію, природознавство, всесвітню й російську історію, письмо, малювання, рукоділля, іноземні мови, танці, музику. Велика увага була приділена манерам та виконанню православних практик [2, с. 139]. Протягом усього існування закладу тут працював дуже кваліфікований викладацький склад, який складався з учителів чоловічих гім-

назій і професорів Університету Св. Володимира [1, с. 310].

Характерною рисою життя інституток було їхнє навчання й проживання у стінах закладу, яке тривало шість років, за винятком канікул на місяць і відвідин дому на великі свята, такі як Великдень і Різдво щорічно. Оскільки в закладі дівчатодіти перебували з дев'яти до 17 років [2, с. 139], то про них мали піклуватися працівники інституту, які повинні були створити всі базові умови для життя, щоб дівчата почувалися комфортно й добре навчалися. Зокрема, забезпечити одягом, взуттям і подбати про гігієну та зовнішній вигляд підопічних.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Київський інститут шляхетних дівчат переважно досліджували як інституцію або в контексті історії жіночої освіти в українських губерніях Російської імперії. Єдину працю, присвячену

школі-пансіону та 50-річчю її діяльності, написав у XIX ст., інспектор класів М. М. Захарченко [14]. У радянський час заклад не вивчали взагалі, бо він був проімперським, тому не вписувався в ідеологічний контекст періоду. Лише зі здобуттям Україною незалежності розпочалось активне дослідження жіночих шкіл, зокрема й інститутів шляхетних дівчат, їх функціонування в контексті освітнього процесу і прав жінок XIX ст. на навчання. Так, на особливу увагу заслуговують доробки Т. В. Сухенко [25], К. А. Кобченко [16], А. А. Кізлової [15], які розкривають заснування, функціонування і частково характеризують працівників навчального закладу, місця школи-пансіону в соціокультурному просторі Києва. Повсякдення, особливо одяг, вихованок інститутів шляхетних дівчат центральних регіонів Російської імперії зазначеного періоду, розглядає В. В. Пономарьова [21; 22; 23]. Ми не спостерігаємо тяглості в історіографії у вивченні Київського інституту шляхетних дівчат, тим паче тема повсякдення вихованок закладу, зовнішній вигляд і їхній гардероб, а також ролі колективу у цьому догляді за дівчатами, нова і нерозкрита, тож є **невирішеною частиною проблеми**.

Постановка завдання. Тому метою статті є охарактеризувати діяльність колективу щодо зовнішнього вигляду та гардеробу вихованок Київського інституту шляхетних дівчат у XIX – на початку XX ст. Ми прагнемо відповісти на такі запитання: які вимоги були до зовнішнього вигляду дівчат у закладі й участь у цьому колективу? Як забезпечували одягом і взуттям дівчат, і за ким був закріплений обов'язок дбати про гардероб вихованок?

Виклад основного матеріалу. Для розкриття теми послуговуємося Статутом Київського інституту шляхетних дівчат 1834 р. [2], зводом законів [24] і циркулярами [26] Відомства закладів імператриці Марії, котрі розкривають, як повинен діяти колектив щодо зовнішнього вигляду й заготовлі речей для дівчат. Також ми використовуємо архівні документи [4, 5, 6, 7, 8, 9, 10, 11, 12], які висвітлюють пошиття одягу, взуття й закупівлю засобів гігієни, та спогади вихованок Київського інституту шляхетних дівчат, зокрема М. М. Воропанової [3], і художні твори, засновані на біографії авторів, Н. І. Мансеїної [20] та Н. А. Королевої [17], які описують і розкривають гардероб, засоби догляду й ставлення дівчат до їхніх речей. Також дуже цінні для дослідження зображальні джерела, зокрема фото вихованок закладу, на прикладі яких можна розглянути зачіски й гардероб інституток.

Керівниці за статутом слідкували за зовнішнім виглядом вихованок, що включало догляд за тілом – гігієна, а також одягом. Не дивно, що Порфирій Успенський зазначав, що одна з директорок інституту добре «выпрямляла и причесывала» дівчат, тобто велику увагу приділяла їх зовнішньому образу [13, с. 105]. Зранку дівчата прокидалися і повинні були привести себе до ладу. Так про це пише М. М. Воропанова: «Каждая бежала впопыхах к огромному резервуару с множеством кранов и старалась захватить место за умывальником, чтобы тщательнее вымыться, так как каждый день осматривали наши руки и ногти. Иные, более вялые, доходили до слез, видя, что время идет, а им приходится все выжидать очереди...» [3, с. 249]. Як бачимо, проводилась інспекція чистоти частин тіла, особливо рук і нігтів. Також дівчата дотримувалися гігієни, ходили в лазню не менше, ніж двічі разів на місяць, а Відомство закладів імператриці Марії рекомендувало робити це раз на тиждень. Улітку можна було купатись у водоймах [26, с. 156].

Велику увагу жіночий персонал інституту приділяв належному вигляду уніформи. М. М. Воропанова згадує, як вони доглядали за пелеринками, щоб ті не пом'ялись, змочуючи їх водою: «После прихода в дортуар каждая из нашего класса прежде всего тщательно смачивала пелеринку и белый передник и складывала их под подушками, как под прессом. Это делалось ввиду требования классной дамы, чтобы передники и пелеринки были не смяты...» [3, с. 249]. Також волосся повинне було бути доглянуте й причесане. Детальніше те, як вихованки укладали волосся, можна простежити на фото (Рис. 1–6).

У звітах класних дам про поведінку дівчат міститься багато інформації про те, що дівчата отримували покарання щодо зачісок: «Некоторые воспитанницы особенно настойчиво не повиновались требованиям глаже причесываться и вызывали неоднократные замечания и даже наказания...» [6, арк. 2]. Були ситуації, що деякі вихованки отримували зауваження через те, що робили зачіски, дозволені лише старшим ученицям [6, арк. 2]. Також вони робили заборонені зачіски, завивали волосся або ж неохайно зачісувались [8, арк. 1, 14]. Дівчата зберігали в інституті прикраси, такі як перстні, намисто й сережки. Про це пише М. В. Луцицька [19, с. 48, 49]. Ймовірно, ці прикраси були привезені з дому. Чи носили вихованки щодня окраси достеменно невідомо. На деяких портретах зустрічаємо лан-

Рис. 1. Вихованка Київського інституту шляхетних дівчат. Випуск 1910 р.

Рис. 2. Вихованка Київського інституту шляхетних дівчат. Тоня Л. (прізвище не установлене). Випуск 1917 р.

Рис. 3. Вихованки Київського інституту шляхетних дівчат. Праворуч – Іванова Марія Костянтинівна. Початок ХХ ст.

Рис. 4. Ляля Бимман, вихованка Київського інституту шляхетних дівчат, 6 клас. 1907 чи 1908 р.

Рис. 5. Вихованка Київського інституту шляхетних дівчат. Випуск 1910 р.

Рис. 6. Вихованка Київського інституту шляхетних дівчат. Випуск 1910 р.

цюзок (Рис. 2), серезки (Рис. 4, Рис. 5) та нитки (Рис. 6), сховані під одяг (припускаємо – носили хрестики).

На початку діяльності Київського інституту шляхетних дівчат, у 1840-х рр., керівництво закладу закупувало для дівчат зубні щітки,

гребні та гребінці – речі першої необхідності для догляду за собою [5, арк. 40 зв.]. У документах відомства прописували суми на придбання цих предметів для кожної вихованки, вказуючи тип мила: «На помаду, гребни: частые и редкие, щетки зубные и ногтевые, шпильки, булавки и

прочие мелочи, по 1 р. 50 к. Мыла белого и серого для лица, рук и в баню, на каждую воспитанницу в год 60 к.» [24, с. 245].

У другій половині XIX ст. вихованка О. А. Скібіцька згадувала, які вони з дівчатами купували засоби для тіла й волосся, і зазначала, що кошти на ці товари були з власної кишені: «Деньги нужны были на гребенки, на зубные щетки, на душистое мыло и помаду. Тогда все помадыли волосы... Помню, была такая в жестяной баночке с надписью “violette”, но особенно славилась тополевая помада. Стоила она дороже всех других, и имеет в своей собственной шкатулочке под замком... фарфоровую баночку с зеленоватой пахучей мазью, считалось верхом блаженства» [20, с. 22]. Дівчата часто нехтували закупленими інститутськими засобами через їхню низьку якість. Тому Відомство закладів імператриці Марії просило місцеві керівництва закуповувати кращі зразки мила, щоб вихованки могли ним користуватись і тим самим не порушувати усталені норми закладу [26, с. 608–609]. Чи перестали вихованки користуватись своїми засобами, достеменно невідомо, але припускаємо, що все-таки не припиняли.

Вихованок Київського інституту шляхетних дівчат при вступі до цієї школи-пансіону зобов'язували привезти з собою 12 сорочок, 6 простирадл, 12 пар панчіх, 12 полотняних білих хусток, 6 рушників, 4 серветки, столовий набір (одна срібна і одна чайна ложки, ніж). Усе інше забезпечував колектив інституту, а саме працівники господарського сектору та керівниця, яка контролювала кількість необхідних речей для дівчат [2, с. 141, 143, 145–146].

Керівниці також опікувались одягом і взуттям вихованок, а саме обирала зразки матеріалів для білизни й уніформи, а також взуття відповідно до табелі. В її розпорядженні перебувало виробництво білизни та суконь [24, с. 18]. Переважно в Російській імперії, зокрема й Києві, на одяг, білизну та взуття для однієї інститутки виділяли від 35 руб. сріблом [24, с. 39]. У першій половині XIX ст. керівниці інституту виділяли суму на рукоділля – 200 руб. на весь рік, 4000 руб. – на одяг для вихованок і 725 руб. – на зарплату швачки [9, арк. 141]. Суми на речі поступово збільшувались [4, арк. 31 зв.]. У другій половині XIX ст. вони досягли 4760 руб. коп. [14, с. 74]. Усе залежало від кількості дівчат, подорожчання матеріалів чи пошиття нових виробів, які зношувалися. Для вихованок вбрання шили з таких тканин як коленкор¹,

¹ Коленкор – індійська або перська бавовняна тканина полотняного переплетення.

люстрин², мадаполам³, ланкорд⁴, полотно і ластик⁵ тощо [21, с. 137]. Особливо не подобалися дівчатам їхні камлотові⁶ сукні, позаяк матеріал був дуже твердий як «бляха», тому його було незручно носити [17, с. 70].

Форма вихованок була уніфікованою, тобто учениці носили однакове вбрання на всій території Російської імперії, зокрема в Києві [22, с. 136]. Кольори плаття вихованок відрізнялися залежно від класу. Найменші дівчата носили коричневі сукні два роки, середні – сірі, а найстарші – зелені. Відповідно вихованки й отримували наймення від кольорів уніформи: «...классов было три, с двумя отделениями каждый и с определенным цветом платьев для каждого класса, откуда и получались названия: “кофушки”, “серенькие” и “зеленые”. Из одного разряда попадали в другой через два года» [3, с. 252]. Уніформа вихованки Київського інституту шляхетних дівчат на 1904 р. складалася з гладенької спідниці з великою складкою позаду, напіввідкритого бюстгальтера з застібкою спереду, короткого гладенького рукава, який прив'язується тасьмою до пройми рукава, пелеринки з відкладним коміром і бантиком і закритого фартуха [13, с. 105]. Детальніше форму можна розглянути на Рис. 1, 2, 3, 4. Демісезонний одяг у вихованок закладу складався з плащів із пелеринками – ліврей, кругленьких шапок і теплих калош. Про це писала Н. А. Королева, коли описувала прогулянки дівчат на вулиці: «...Надійка вигукувала числа плащів із пелеринками, званих “лівреями”, та круглих шапочок – “арештантських беретів”, роздаючи їх подругам. Нарешті ціла класа, совгаючи калошами, довгою “тусінню” вирушила з інститутської брами» [17, с. 64]. Одяг повинен був підбиратися під погодні умови, зокрема залежав від температури й вологості повітря [26, с. 156]. Випускне вбрання дуже відрізнялося від буденного. У другій половині XIX ст. одна з вихованок описувала, як вони додатково здали по 25 руб. (велика сума) на пошиття святкової сукні в київського порт'є Дувидка, який робив примірку плаття і поправляв недоліки. Кінцевий результат був таким, що вихованки вдягли білі тарлатанові⁷ сукні

² Люстрин – вовняна або напіввовняна тканина з глянцем.

³ Мадаполам – легка бавовняна тканина полотняного переплетення.

⁴ Ланкорд – вибілена бавовняна тканина.

⁵ Ластик – тонка щільна бавовняна тканина атласного переплетення з гладкою блискучою лицьовою стороною.

⁶ Камлот – щільна бавовняна або вовняна тканина з чорних та коричневих ниток, тверда.

⁷ Тарлатан – прозора, легка, бавовняна або напівшовкова тканина.

з бертами¹, з мереживними і рожевими стрічками, а також із рожевими кушаками². Доповнювали образ чорні прюнелеві³ черевички і білі лайкові рукавички [20, с. 35].

На практиці можна простежити, як директорки підбирали одяг для інституток, котрі вступили до закладу. Наведемо розрахунок на виготовлення постільної білизни для школи та лазарету, одягу і взуття для інституток, який зробила керівниця П. М. Нілова 1842 р., де було описано необхідні речі для дівчат – сорочки, корсети, пелеринки, косинки, нічні чепчики, спідниці, капці, носовички тощо з зазначенням тканин і сум на пошиття. Керівниця просила виділити їй 2000 руб. сріблом на виробництво та вказувала, що буде розпоряджатися виділеними сумами дуже економно. Також керівницям надавалися звіти речей, які здавали вихованки [13, с. 105]. Це, в свою чергу, давало їй змогу орієнтуватись у необхідності додаткових закупок.

У таблиці Відомства закладів імператриці Марії є список тих товарів, які повинні були закуповуватися. Наведемо: «Зимние салопы или клоки драдедамовые⁴, летнее клоки, кофты, мантильи и накидки байковые, драповые или касторовые, платья камлотовые, корсеты на старший возраст, платки шейные, драдедамовые, шарфы английской шерсти вязаные, шляпы летние коленкоровые, шапочки шерстяные или капоры на вате, сорочки господского полотна, кальсоны господского полотна, пелеринки господского полотна, пелеринки коленкоровые, передники господского полотна, рукавички господского полотна, рукавички коленкоровые, платки носовые голландские, с каймами, капоты утренние, блузы холстинковые, кофты господского полотна, чепчики или шапочки ночные, юбки бумазейные⁵, юбки фламского полотна⁶, чулки бумажные или нитяные, вязаные, полуботинки опойковые⁷ (ежегодно по 8 пар), полуботинки козловые (ежегодно по 4 пары), теплые ботинки или сапожки, галоши кожанные или резиновые, перчатки шерстяные – лайковые (на старший возраст) 1 пара в год, гимнастические костюмы, ситцевые» [24, с. 233–237].

¹ Берта – пишне оздоблення сукні у вигляді стрічки, яка розміщена біля грудного вирізу.

² Кушак – російська назва пасака з широкої смуги тканини чи шнура.

³ Прюнель – тонка бавовняна, шовкова або вовняна тканина.

⁴ Драдедам – суконна тканина з вовни з низькою ворсистістю.

⁵ Бумазей – м'яка бавовняна тканина з начосом.

⁶ Фламське полотно – один із грубих сортів лляного полотна.

⁷ Взуття з телячої шкіри.

Як бачимо, більшість речей вихованок інститутів були зроблені з дуже незручних тканин. Тому не дивно, що Н. А. Королева зазначала, як мріяла скинути камлотову зелену сукню та вдягнути легку домашню тюлеву [17, с. 70].

Піклувалися директорки й про те, щоб речі не псувалися. Так, одна з директорок Київського інституту шляхетних дівчат у першій половині XIX ст. повідомляла керівнику IV відділення імператорської канцелярії Гофману про те, що взимку багато одягу зіпсувалося через його велику кількість. Оскільки вихованок поступово більшало в інституті, директорка пропонувала побудувати сушарню, сума проекту – 1600 руб. сріблом [18, арк. 2–2 зв.]. Керівниці інституту настільки опікувалися станом речей і взуття вихованок, що за їхнє зіпсування було достатньо суворе привселюдне покарання. За стоптані черевички вихованку ставили перед чорним столом у самих панчохах, а черевички ставили на столі. Ця кара дуже впливала на інших дівчат [13, с. 106].

Керівницям допомагали в роботі з одягом і взуттям помічниці, зокрема кастилянша – наглядачка за речами, швачки та дівчата, які прали. Дуже цікавою є інформація про одну з кастилянш П. Г. Смолодович, яка почала працювати з 1861 р., була нагороджена маріїнською відзнакою за бездоганні роки служби. Незважаючи на захворювання очей, виявлене 1878 р., вона працювала в закладі аж до 1888 р. завдяки допомозі керівництва інституту з лікуванням [10, арк. 1, 5–6, 12, 23, 27]. Для нас є показовим факт довгої служби наглядачки в цій школі-пансіоні, а також піклування інституту про власних працівників. Як ми побачимо далі, в Київському інституті була невелика плінність кадрів, і, якщо траплялися якісь проблеми зі здоров'ям, то завжди надавалися поміч та протекція.

На прикладі однієї з пояснювальних записок 1888 р. про стан речей можна простежити діяльність працівників, які опікувались одягом і взуттям. Наглядачка перевіряла весь гардероб, особливо в період змін пів року, коли дівчата здавали один вид одягу і їм видавали інший. Швачки шили всі речі й ретельно лагодили рвані частини. Одяг псувався не тільки через те, що дівчата його довго носили чи виростали, а й через погану якість закуплених тканин. Щоб не шити більше речей, дещо з вбрання вихованок брали для лагодження подібних речей. Також старий зношений одяг віддавали працівникам господарського сектору для продажу [10, арк. 44 – 45 зв.]. На нашу думку, це давало змогу суттєво економити й отримувати додаткові заощадження для інституту.

На початку ХХ ст. лікар Київського інституту А. О. Шеффер (у Н. А. Королевої «Шеффер») говорить про незручність інститутської одяжі через вагу суконь і можливість застудитися через декольте, прикрите тільки легкою пелеринкою [17, с. 95–96]. І він мав рацію. В середньому одяг інститутки важив 2,5 кг [22, с. 125], що достатньо незручно. Варто зазначити, що носіння корсетів негативно впливало на формування молодого тіла через можливість його деформації та стиснення органів, а також перешкоджав диханню. Тому не дивно, що інститутки непритомніли. Багато лікарів Відомства наполягали на заміні корсетів на ліфи. Однак це не було зроблено аж до кінця існування інститутів. Проте корсети в кінці ХІХ ст. закуповувались лише для вихованок, які пройшли поріг 13–14 років, і корсети можна було одягати нечасто [23, с. 127, 129].

Якщо одяг шили в школі-пансіоні, то взуття замовляли. Працівники господарського сектору укладали контракти з майстрами через тендерну систему. Ми знаходимо в офіційних документах ім'я постачальника взуття С. П. Канашка, який у 1890-тих рр. майстрував черевички для інституток. Ціна однієї пари була 8 руб. 50 коп. на кожну

ученицю. Цікаво, що керівництво інституту не завжди платило вчасно й заборгувало 500 руб. цьому майстру [12, арк. 9]. Також знаходимо конфліктний момент у торгах щодо взуття, коли член ради з наукової частини Рафальський втручався в роботу члена ради з господарської частини, а останній скаржився на це. Закінчилася ситуація тим, що всі чекали на приїзд керівниці, яка відлучилася з закладу, й ухвалили нові торги [11, арк. 96–96 зв.].

Висновки. Діяльність колективу Київського інституту шляхетних дівчат, зокрема директорки і працівників господарського сектору, в ХІХ – на початку ХХ ст. була спрямована на догляд за зовнішнім виглядом вихованок, на дотримання ними гігієни, дрескоду й охайності уніформи, яка була уніфікована для усіх подібних шкіл у Російській імперії. Одяг заготовлювала керівниця закладу, а за його збереження відповідали її помічниці. Речі були незручними для дівчат у носінні через тканини й часто псувалися через їх низьку якість. Також деякий одяг погано впливав на здоров'я підопічних через свої властивості. Взуття замовляли у місцевих майстрів працівники закладу. Проблемою була нестача коштів на заготовлю речей і взуття, що суттєво позначалося на їх стані.

Список літератури:

1. Zhovta I. A Collective Portrait of Teachers of Kyiv Institute of Noble Girls in their Daily Routine in the 19th Century. *Epochs*. Велико Търново, 2020. Брой ХХVІІІ. Кн. 2. С. 307–314.
2. Высочайше утвержденный Проект Устава Киевского Института благородных девиц. *Полное собрание законов Российской империи*. Собрание второе. Т. 9. Ч. 2. С. 135–146.
3. Воропанова М. М. Институтские воспоминания. *Институты благородных девиц в мемуарах воспитанниц*. М.: Ломоносовъ, 2013. С. 237–261.
4. Держархів м. Києва. Ф. 144. Оп.1. Спр. 22. 151 арк.
5. Держархів м. Києва. Ф. 144. Оп. 1. Спр. 74. 98 арк.
6. Держархів м. Києва. Ф. 144. Оп. 1. Спр. 891. 10 арк.
7. Держархів м. Києва. Ф. 144. Оп. 1. Спр. 892. 9 арк.
8. Держархів м. Києва. Ф. 144. Оп. 1. Спр. 953. 58 арк.
9. Держархів м. Києва. Ф. 144. Оп.1. Спр. 171. 545 арк.
10. Держархів м. Києва. Ф. 144. Оп.1. Спр. 225. 48 арк.
11. Держархів м. Києва. Ф. 144. Оп.1. Спр. 311. 52 арк.
12. Держархів м. Києва. Ф. 144. Оп.6. Спр. 8. 109 арк.
13. Жовта І. І. Постать керівниці в повсякденному житті вихованок Київського інституту шляхетних дівчат у ХІХ—на початку ХХ ст. *Сторінки історії*. 2021. Вип. 53. С. 95–113. <https://doi.org/10.20535/2307-5244.53.2021.248460>
14. Захарченко М. М. История Киевского института благородных девиц (1838–1888). К.: Кульженко, 1889. 290 с.
15. Кізлова А. А. Чинні законовчителі Київського інституту шляхетних дівчат у публікаціях «Києвських єпархиальних ведомостей» останньої третини ХІХ – початку ХХ ст. *Літопис Волині. Всеукраїнський науковий часопис*. 2020. Чис. 22. С. 31–35. <https://doi.org/10.32782/2305-9389/2020.22.04>
16. Кобченко К. А. Освіта жінок як форма емансипації: приклад Наддніпрянської України (середина ХІХ – початок ХХ століття). *Українські жінки в горнілі модернізації / під заг. ред. О. Кісь*. Харків: Видавництво КСД, 2017. С. 72–102.
17. Королева Н. А. Твори. 3-тє вид. Т. 2: Без коріння (життєпис сучасниці). 217 с.
18. Лист ІV відділення імператорської канцелярії до Д. Г. Бібікова. 4 червня 1845 р. Інститут рукопису Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського (ІР НБУВ). Ф. І. Спр. 6749. Арк. 1–2.

19. Лучицкая М. В. Мемуары. Москва, 2003. 196 с.
20. Манасейна Н. Мамино детство. СПб.: Тропинка, 1914. 42 с.
21. Пономарева В. В. Быть в форме: костюм институтки как предмет одежды и идеологема. Часть I. *Вестник Московского университета*. Серия 23. Антропология. 2017. № 2. С. 133–142.
22. Пономарева В. В. 2018. Быть в форме: костюм институтки как предмет одежды и идеологема. Ч. II. *Вестник Московского университета*. Серия 23. Антропология. 2018. № 1. 124–138.
23. Пономарева В. В. Казус «предмета вещевого довольствия» в мариинских женских институтах: медицина против этикета. *Вестник Московского университета*. Серия 23. Антропология. 2015. № 4. С. 126–130.
24. Свод узаконений о женских институтах Ведомства учреждений императрицы Марии. Санкт-Петербург, 1903. 428 с.
25. Сухенко Т. Институты шляхетних дівчат в Україні в XIX столітті. *Етнічна історія народів Європи*. 2000. Вип. 7. С. 80–84.
26. Циркуляр Главного управления Ведомства учреждений императрицы Марии за время с 1 Января 1890 г. по 31 Декабря 1905 г. Санкт-Петербург, 1906. 1454 с.

Zhovta I. I. ACTIVITIES OF THE COLLECTIVE REGARDING APPEARANCE AND WARDROBE OF PUPILS OF THE KYIV INSTITUTE FOR NOBLE GIRLS IN THE 19TH – EARLY 20TH CENTURIES

The papers explore activities of collective regarding the appearance and wardrobe (clothes and shoes) of pupils of Kyiv Institute of Noble Girls in the 19th – at the beginning of the 20th centuries. In particular, it was considered how female staff of the institution and employees of the economic sector took care of girls' observance of hygiene, keeping things clean and tidy, and enforcing the institute's dress code, the violation of which was punished. It is highlighted what hygiene products were bought at an institute and how the low quality of these products forced students to buy others or bring them from home. Thanks to pictorial sources (photos of pupils), it was possible to show girls' hairstyles and jewelry that they kept in the institution. Processes of procurement of clothes in the boarding-school, an activity of head-master in this process and how much money was allocated for purchase of fabrics for an institute's sewing workshop are highlighted. A list of necessary things for institutions of the entire Russian Empire, developed by the Department of Institutions of Empress Maria, is shown, and how the Kyiv institution followed this instruction. A standard uniform wardrobe of pupils for different seasons and its features, as well as the girls' graduation outfit, which was ordered from tailors, are highlighted. It was investigated that fabrics from which things were sewn (collenkor, lustrin, madapolam, lancord, canvas, kamlot, etc.) were uncomfortable to wear and pupils did not like them. It was also observed that due to the poor quality of fabrics, which was a consequence of the management's desire to save money, clothes often deteriorated, but mostly they tried not to throw things away, but repaired them. It has been proven that some elements of the wardrobe, such as a corset, harmed the health of maidens and they often fainted. It was observed that, unlike clothes, shoes were ordered from manufacturers with whom contracts were concluded and whose salary was sometimes delayed due to financial difficulties of the Kyiv Institute of Noble Girls.

Key words: Kyiv Institute of Noble Girls, women's education, institute, team, clothes, Kyiv, microhistory, history of everyday life.